

Peter L. Rudnytsky

Rank újraolvasása*

Ellentétben azokkal, akik rankiánusnak tartják magukat, én soha nem tudtam nagy lelkesedést tanúsítani Rank utolsó időszakának írásai iránt. Ha az első két évtizedben Freud körében végzett bámulatos munkásságát korlátozza a ma már túlzottnak tűnő ortodoxia, akkor az utolsó tizenkét évét véleményem szerint még inkább korlátozza a teljes freudi hagyomány elutasítása. Különösen sajnálom, hogy 1927 után, amikortól az „akarakterápiát” kezdte kialakítani, egészen 1939-ben bekövetkezett korai haláláig, Rank félredobta mind a tudattalan, mind a genetikai magyarázat fogalmát, a pszichoanalitikus építmény két olyan pillérét, amely még azután is állva maradt, hogy Freud libidóelméletét és a szexuális különbség fallocentrikus konstrukcióját szétzúzta a tárgykapcsolat-elmélet, illetve a feminizmus kritikája.¹

Így, ha Rank munkásságának a kortárs pszichoanalízis szempontjából történő újraolvasását javaslom, ismét – mint ahogyan azt *The Psychoanalytic Vocation* (1991) könyvemben is tettem – a rövid, 1924 és 1927 közötti intermezzóra fogok koncentrálni, erre az *anni mirabiles* időszakra, amikor Rank az első tárgykapcsolati pszichoanalitikussá vált.² A *születés traumája* által előidézett skizma utáni átmeneti időszakban Rank megszabadult a Freudhoz való személyes lojalitásától, de elméleti projektjét még mindig inkább a pszichoanalízis revíziójaként, mintsem annak megtagadásaként fogta fel. Ezzel az attitűddel Rank kényes egyensúlyt ért el, amelyet hamarosan elvesztett, és példája nem gyakorolt tartós hatást; de jelzőfényként szolgál a későbbi kapcsolati analitikusok számára.

* Eredeti megjelenés: Peter L. Rudnytsky: *Reading Psychoanalysis: Freud, Rank, Ferenczi, Groddeck*. Ithaca: Cornell University Press, 2002, 86-106.

¹ A *Will Therapy*-ban Rank kategorikusan állítja, hogy „nincs értelme a múltbeli események és tapasztalatok után kutatni a jelen megértéséhez” (1929-31, 31); az *Igazság és valóságban* azt állítja, hogy „az egész pszichológia szükségszerűen a tudat pszichológiájává válik” (1929, 25). Ez utóbbi passzus ellentmond Kramer (Rank, 1996, 225n5) állításának, miszerint Rank nem hagyta el a tudattalan fogalmát utolsó korszakában.

² Az a felfogásom, hogy Rank a tárgykapcsolat-elmélet el nem ismert előfutára, és az 1924 és 1927 közötti éveket tekintem a legfontosabb időszakának, hasznos megerősítést kapott Leitnertől (1997). Fogel (1993) úgy jellemezte Ferenczi és Rank *A pszichoanalízis fejlődési céljai* (1923) című művét, mint amely „átmeneti szakaszt” jelöl a pszichoanalitikus folyamat klasszikus és kortárs konceptualizációi között, de Rank hozzájárulását ehhez a közös munkához figyelmen kívül hagyja.

Annak ellenére, hogy kezdetben a pszichoanalízis irodalomra és mítoszokra való alkalmazásának mestereként szerzett magának hírnevet, amikor Rank az első világháború végén házasemberként visszatért Krakkóból Bécsbe, akkor vetette először bele magát az analitikus terápia gyakorlatába. Ez pedig arra készítette, hogy figyelmét az elmélet és a technika kérdéseire fordítsa, ami eredeti gondolkodóvá válásának szerves részét képezte. Az 1924 és 1927 között megjelent publikációinak egyszerű felsorolása is érzékelteti, hogy mekkora eredményeket ért el ebben az időszakban: *Eine Neurosenanalyse in Träumen* (Egy neurózis analízise álmokban, 1924b); *A születés traumája* (1924e); *Sexualität und Schuldgefühl* (Szexualitás és büntudat, 1926b), amely öt, 1912 és 1923 között írt tanulmányból áll; *Technik der Psychoanalyse* (A pszichoanalízis technikája, 1926c) és az *Grundzüge einer genetischen Psychologie* (Egy genetikai pszichológia alapjai, 1927a) első kötetei, valamint a Robert Kramer által *A Psychology of Difference* (1996) címmel szerkesztett számos, angolul elérhető tanulmány.³

Ha Rankra kortárs szemszögből tekintek vissza, elkerülhetetlenül anakronisztikusan fogom értékelni munkásságát. Amennyiben ítéleteim kritikusak lesznek, kifogásolható, hogy ez igazságtalan eljárás, hiszen Rank nem láthatta előre a halála óta eltelt több mint hat évtized alatt a pszichoanalízis által bejárt összes utat. De ha hajlandóak vagyunk elismerni Rank zsenialitását, amely sok tekintetben megelőzte korát, akkor az is jogos, hogy szamon kérjük rajta azt, ami homályosnak és tévesnek tűnik. Ahogy Freudra vagy bármelyik történelmi személyiségre igaz: ugyanaz a visszatekintés, amely lehetővé teszi az utókor számára, hogy tisztelje Rank nagyságát, a hibáit is felszínre hozza; és Rank iránti tiszteletem jeleként tekintem, hogy munkásságát nem kevésbé szigorú vizsgálatnak vetem alá, mint amilyen szigorúan Freudot szokás vizsgálni.

Rank újraolvasásakor azonban felmerül egy olyan probléma, amely Freud esetében nem; az utóbbi munkássága annak ellenére szerves egységet alkot, hogy könnyedén korai, középső és késői szakaszokra osztható. Amint azt *The Psychoanalytic Vocation* című könyvemben (1991, 46-47) kifejtettem, Rank a Freuddal való szakítást követően saját múltjának önmaga által megszabott „leértékelését” mutatja. A *Don Juan-legenda* „A költő pszichológiája” című utolsó fejezetében (amely eredetileg 1922-ben jelent meg tanulmányként) Rank azt írja: „valahányszor egy költő munkásságában különálló időszakokat találunk, [...] a költő korábbi éni-deál-alakulásának leértékelési folyamata van folyamatban” (1924a, 123). Rank ezt a passzust a *The Artist* 1925-ös kiadásának előszavában újra közli, és ezzel saját fejlődésének öntudatos kommentárjává teszi. Mivel Rank elutasította a pszichoanalízist, későbbi nézetei szöges ellentétben állnak a freudi korszakával, és bármely kérdés mindkét oldalról idézhető. Bár a megrögzött Rank-rajongók szeretik azt képzelni, hogy csak az utolsó korszakának művei fejezik ki valódi meggyőződését, ez azt feltételezi, hogy ami később jön, annak felül kell írnia az azt megelőzőt, ami indokolatlan teleológiai elfogultság. Mivel lehetetlen összeegyeztetni Freud-párti és Freud-ellenes korszakait, kevésbé sürgetővé válik annak eldöntése, hogy melyik az

³ A Kramer gyűjteményében szereplő tanulmányok részben a *Genetikai pszichológia* 1. kötetének fejezetei (Rank, 1927a).

„igazi” Rank, mint annak felismerése, hogy az egyik végletből a másikba való ingadozása önmagában is magyarázatot igénylő jelenség.

Rank pályafutásának hepehupás alakja felveti a kérdést, hogy esetleg nem szenvedett-e mániás-depressziós betegségben. Ezt a tézist először Jones terjesztette elő nyilvánosan Freud-életrajzában, ahol azt állította, hogy mind Rank, mind Ferenczi „pszichotikus megnyilvánulásokat” mutatott, amelyek „többek között abban nyilvánultak meg, hogy elfordultak Freudtól és tanításaitól” (1957, 45, 47). Az a felfogás, hogy a Freuddal való egyet nem értés a pszichózis tünetét képezi, természetesen abszurd, ha nem maga is egy téveszme; és Rank életrajzírója, E. James Lieberman jó okkal ítélte „rágalmazásnak” Jones azon hajlamát, hogy az elmebetegség diagnózisát botként használja, amellyel ellenfeleit üti (1985, xxxi-xxxiii, 400-401).

De bár Jones megérdemli, hogy elmarasztaljuk *ad hominem* támadásaiért, hiba lenne azt feltételezni, hogy Rank diagnózisa teljesen megalapozatlan. Elsősorban az teszi hitelessé Rank „ciklotímiájáról” szóló feltételezését, hogy az nem posztumusz keletkezett, hanem inkább a legközelebbi munkatársak egyidejű megfigyeléseire vezethető vissza. Talán a legbeszédesebb dokumentum Freud 1920. március 15-én Ferenczihez írt levele, amelyben azt írja, hogy „Rank, aki éppolyan rendes, mint mindig, úgy látom, mégis deprimált és nem igazán munkaképes. Nagyon valószínű, hogy ez periodikus nála.” (Freud–Ferenczi, 1920/2004, 59). Ebben az időben Freud a lehető legszorosabb kapcsolatban állt Rankkal, így nem volt indítéka arra, hogy kedvezőtlen színben tüntesse fel őt. Hasonlóképpen Ferenczi is írt Groddecknek 1925. április 18-án: „Rank mély depresszióba zuhant. Berlin [ellenfeleinek központja] most *en vogue* [Freuddal]” (Ferenczi és Groddeck, 1925/2010, 202). Ez *A születés traumája* utáni felfordulás idején történt, de Ferenczi sem tudott mit kezdeni az igazság elferdítésével egy barátjának szóló magánközleményben.⁴

Louis Breger Jones beszámolóját cáfolandó azt állította, hogy sem Jones, sem Freud „a végső szakítás után nem volt kapcsolatban Rankkal, és azok, akik igen, nem látták a depresszió vagy a mánia jeleit” (2000, 323). Ennek az állításnak a második része azonban téves. Anaïs Nin, aki Rank páciense és szeretője volt a Párizsban és New Yorkban töltött évek alatt, 1935. május 2-án azt írta naplójába, hogy „fekete lepel” borult Rankra: „Depressziói szörnyűek, olyanok, mint egy állaté. Ott fekszik sóhajtozva, összeesve, földszínű arccal, olyan lélegzettel, mint a halál” (1995, 79). Mi több, Rank Freuddal való szakítása előtt, 1924. szeptember 29-én Freudnak írt levelében Jones utal Rank „1913-as manifeszt neuroziséra, amely a háborúban eltűnt” (Paskauskas, 1993, 555). Jones a továbbiakban Rank „neurotikus jellemének”

⁴ Vannak további, kevésbé megbízható forrásokból származó tanúvallomások is. 1925. szeptember 8-án Abraham azt írta Freudnak, hogy Rank viselkedése a Bad Homburg-i kongresszuson azt mutatja, hogy „valóban beteg” és „mániás fázisban” van (Freud és Abraham, 1965, 393-94). 1924. november 28-án Freud tájékoztatta Ferenczit, hogy Rank hirtelen visszatért Párizsból, „állítólag azért, mert úgy érezte, nem elég gyengéden búcsúzott el az asszonytól, valójában viszont azért, mert erősen depressziós” (Freud–Ferenczi, 1924/2004, 270). Maga Rank pedig egy 1925. januári elkeseredett Rundbriefben azt magyarázta, hogy lehetetlen volt számára „a professzort így elhagyni – cserbenhagyni őt –, ahogyan erre először képes voltam mániás állapotomban, amely, mint közvetlen válasz az ő betegségére, meg akart kímélni az elvesztése miatti gyásztól” (200n4). Ábrahám és Freud ellenségeskedése, valamint a Rankra nehezedő kollektív nyomás ellenére, hogy meghajoljon a magatartásának kórosként diagnosztizálása előtt, a Rank mániás-depressziós betegségére vonatkozó ezen vádak túlságosan is számosak és túlságosan is következetesek ahhoz, hogy ne lett volna valóságalapjuk.

visszatérésére utal, az „Ödipusz-komplexus tagadása” formájában. Ezt el lehet utasítani polemizálásként; de Rank háború előtti gondjainak említése – amikor, mint Andrew Paskauskas tájékoztat bennünket, „úgy tűnik, hogy Rankot mély depresszió gyötörte [...], és valójában egy személyes analízist fontolgatott Jonesszal” (556n4) – igazságot tartalmaz.

Ha azt állítjuk, hogy Rank mániás-depressziós betegségben szenvedett, az nem jelenti azt, hogy becsmételjük a jellemét. Mind a súlyos depresszió, mind a mániás-depressziós zavar ma már organikus állapotnak tekinthető, és a mániás depresszió sok rendkívül kreatív embert sújt (Jamison, 1993). Jones azt írja Hamlet karakteréről, hogy „a mániás-depressziós elmezavarhoz való hasonlóságban a melankóliát kiegészítik a nagy izgalomban előforduló rohamok, amelyeket manapság »hipomániásnak« neveznénk” (1949, 75). Bár ez csak feltételezés, gyanítom, hogy Jones Rankra gondolhatott, amikor Shakespeare hősének klinikai képét megrajzolta, és ez aligha lenne Rankra nézve lejárató.

Ha Rankot valóban megérintette a mániás depresszió tüze, akkor ezt bizonyára mindenkinél jobban ismerte. Az írásaiban erre az állapotra tett utalások így burkolt önéletrajzi jelentést kapnak. *A születés traumája* című művében Rank azt írja, hogy a ciklotímiában „a melankóliából a mániába való hirtelen váltások egyenesen a szülést közvetlenül megelőző és követő érzeteket reprodukálják; itt az első libidótárgytól, az anyaméhtől való különválás pillanatában az öröm átváltozik szenvedéssé, és ennek ősi mechanizmusa ismétlődik örökké újra és újra” (1924e/2017, 80). Nem szükséges egyetérteni Rankkal abban, hogy a mániás-depressziós betegség a születési traumából ered, hogy azt gondoljuk, hogy itt egy burkolt öndiagnózist kínál. Hasonlóképpen, a *Genetikai pszichológia* 1. kötetében a mániás-depressziós egyéneket „feltűnően egoista típusoknak” nevezi, akiknek „általában rendkívül jó az emlékezetük, vagyis más szóval minden fájdalmas élményt felidéznek, ahelyett, hogy elnyomnák az emléküket” (1927a, 158). Történeti kontextusában olvasva ezt Rank vallomásaként értelmezem, melyben saját egoizmusát és a Freuddal való szakítás „fájdalmas élményének” elfojtására való képtelenségét vallja meg.

Freudtól kezdve a pszichoanalitikus teoretikusok gyakran akkor írtak a legélelátóbban, amikor saját patológiájukat fedezték fel, bár leplezett formában. Rank utalása a mániás-depressziós emberekre mint „feltűnően egoista típusokra” nem kivétel, bár nem adja jelét annak, hogy önmagát analizálná. Az a meggyőződése, hogy Jung távozása után senki sem állt az útjába annak, hogy ő legyen Freud utódja, a *Don Juan-legenda* utolsó fejezetének egy passzusára utal:

„Mivel elégedetlen a csoport ideáljával, [a költő] megalkotja saját egyéni ideálját, hogy azt a csoportnak ajánlja, amelynek elismerése nélkül alkotása nagyon elégtelen marad. Az egyéni eszmény megalkotásának készítése nyilvánvalóan egy nagyon erős narcizmusból fakad, amely megakadályozza őt abban, hogy elfogadja a közös eszményt, és szükségessé teszi számára egy egyéni elv megalkotását. Pszichológiai értelemben a költő ezzel újrateremti az ősbűnt, mert az új eszmény, amelyet megteremtett, a sajátja – ő maga az ősatyával való azonosulásban.” (1924a, 121.)

Rank beszámolója a lázadó költő „nagyon erős nárcizmusáról” egy másik, aláírás nélküli önarckép. A *Don Juan-legendában* Rank egyébként prófétai módon úgy számol el a születési trauma „új ideáljának” a pszichoanalitikus hordának való felajánlásával, mint „az ősatyával való azonosulással”, és mint kísérlettel Freud „ösbűnének” újrajátszására az Ödipusz-komplexus „közös ideáljának” megölésével.

Hogy Rank önmagát hősköltőnek tekintette, arról tanúskodik *A születés traumája* is, ahol megerősíti Freudnak a *Totem és tabu* című művében felállított, az ősatya megöléséről szóló hipotézisét, azzal a kikötéssel, hogy „csak egyvalaki tudja az anyával az ösbűnt elkövetni, ez pedig a legkisebb gyermek, akin már senki se vehet győzelmet” (1924e/2017, 108). Rank nemcsak a származási családjában volt a legfiatalabb testvér, ahol volt egy kivételezett idősebb testvére (valamint egy középső nővére, aki még a születése előtt meghalt), hanem a pszichoanalitikus mozgalomban is, ahol Freud belső körének legfiatalabb tagja volt. (Freud 1856-ban, Groddeck 1866-ban, Ferenczi 1873-ban, Rank 1884-ben született.) Rank ragaszkodása ahhoz, hogy az utolsóként született gyermek az anya kedvence, mind a természetes, mind az örökbefogadó családjában hátrányos helyzetét orvosolja, és egy rejtett szubjektív napirendet támogat.

Frank Sulloway születési sorrenddel kapcsolatos kutatásai határozottabb fényt vetnek Rank stratégiáira. Sulloway statisztikák segítségével meggyőzően kimutatja, hogy a később születettek nagyobb hajlamot mutatnak a lázadásra, mint idősebb testvéreik. *A születés traumája* szavait felidéző konklúziója szerint: „Az utolsóként születettek jobban boldogulnak [mint a középső gyermekek], mert ők az egyetlen családtagok, akik a fiatalabb rivális igényei által nem hígított szülői befektetést kapnak” (1996, 305). Rankkal ellentétben Freud az anyja elsőszülött gyermeke volt; és Sulloway megragadja küzdelmük egyik döntő dinamikáját, amikor általánosít: „A legkeményebb akaratú egyének az elsőszülöttek. Az utolsók is harciasak, de más okokból. Harciasságuk azért alakul ki, mert merészek, buzgók és liberálisak, nem pedig azért, mert különösen dominánsak vagy büntető jellegűek (elsőszülött tulajdonságok)” (302).

A születés traumája a pszichoanalitikus spekuláció nagy hagyományába illeszkedő mű, amelybe a *Totem és tabu* és Ferenczi *Katasztrófákja* is beletartozik. *A születés traumája* nemcsak az a könyv, amelyben Rank személyes tétje a legnagyobb volt, hanem az is, amelyben gondolkodásának erősségei és korlátai egyaránt a legszembetűnőbbek. Bár központi tézise erőltetett, a könyv korántsem „zavaros és nehezen olvasható” (1997, 44), ahogy Marina Leitner panaszkolta. Ellenkezőleg, Rank koncentrikusan bővülő fejezetek sorozatában világosan és kitartóan fejti ki vízióját a születési trauma kozmikus következményeiről.⁵ Freudhoz hasonlóan Ranknak is gyakran sikerül egyszerre mélyrehatónak és abszurdnak lennie; és *A születés traumája* ebben a tekintetben is kvintesszenciálisan rankiánus.

Rátérve arra a kérdésre, hogy mi az élő és mi a halott Rank pszichoanalitikus örökségében, nem tagadhatom el azt a következtetésemet, hogy viszonylag kevés állta

⁵ Az eredeti német szövegben minden fejezetcím (a bevezetés után) a cikk, a melléknév és a nőnemű főnév háromszavas alakját használja (pl. „Die analytische Situation”, „Die infantile Angst” stb.). Ez az ismétlődés Rank meggyőződését hangsúlyozza a születési trauma burjánzó következményeiről.

ki az idő próbáját.⁶ Bár Rank történelmi jelentősége vitathatatlan, és megérdemli, hogy az első tárgykapcsolati pszichoanalitikusnak tekintsük, Ferenczi sokkal nagyobb hatást gyakorolt a kortárs klinikusokra. Groddecket, ha lehet, még Ranknál is jobban elhanyagolták; de ő, ahogyan a könyvem 8. fejezetében megpróbálom bemutatni, Ferenczihez hasonlóan úgy szól a jelen problémáihoz, ahogyan Rank nem.

Hogy a „főkönyv” pozitív oldaláról kezdjem, Rank maradandó eredménye számomra kettősnek tűnik. Először is, mind az elmélet, mind a technika területén élen járt abban, hogy a pszichoanalitikus vizsgálat vektorát az ödipálisról a preödipális területre tette át, és az anya-gyermek kapcsolat előtérbe helyezésével korrigálta Freudnak az apa-gyermek – sőt, apa-fiú – kapcsolatra helyezett aránytalan hangsúlyát. Másodsor, tisztán emberi szempontból, Jung után Ranknak mindenkinél több bátorsága volt kitenni magát az ellenszenvnek azzal, hogy szembeszállt Freuddal, és egyszerre szállt szembe vele intellektuális és személyes okokból. A *Genetikai pszichológia* 1. kötetének bevezetőjében megjegyzi, hogy Freud *Gátlás, tünet, szorongás* című műve „tele van ellentmondásokkal, amelyek elsősorban arra vezethetők vissza, hogy nem vonta le a következtetéseket abból, ahogyan én a problémát felvettem”, nevezetesen „a libidó szorongássá alakításának enigmatikus mechanizmusából”, amely a libidóelmélet alapját képezi (1927a, 32).⁷ Élesítve a tuskét, hozzáteszi, hogy ha Freud dilemmában találja magát, „akkor ez részben a mások, köztük munkatársai elképzelései iránti ellenállással indokolható” (33). Egy másik éleslátó passzusban Rank összekapcsolja Freudnak a preödipális anya szerepét illető kizárását a szexuális különbségről szóló beszámolójában megjelenő nőgyűlölettel: „Soha nem látta a »rossz anyát«, hanem csak a későbbi áthelyezést az apára, aki következképpen olyan domináns szerepet játszik elméletében. A rossz anya képe azonban megmaradt a nő megítélésében, aki számára kizárólag passzív tárgy volt és »kasztrált«, azaz alsóbbrendű” (44).

Rank nyilvános kirohanása Freud hibáiról ellentétben áll azzal a gátlásossággal, amely Ferenczit arra készítette, hogy vádaskodását *Klinikai naplója* lapjaira korlátozza. Mindazonáltal még Rank 1924 és 1927 közötti írásai is végső soron csalódást okoznak. Ez mindenekelőtt az analitikus helyzethez való hozzáállása miatt igaz. Ahogy Lewis Aron állította, a relációs elmélet által előidézett paradigmaváltás kevésbé a drive-modell elhagyásának és a preödipális birodalom feltárásának köszönhető, mint annak, hogy „a pszichoanalitikus folyamatban a páciens és az analitikus közötti kölcsönösséget hangsúlyozza” (1985, 123). Ferenczihez és

⁶ Rank és Ferenczi mint az „autonómia és kölcsönösség két egymást kiegészítő posztulátumának” szószólóinak méltatásáról, amelyek együttesen „a relációelmélet magját jelentik”, lásd Aron, 1996, 159-187. Aron Rankkal való foglalkozása azonban egyszerre felületesebb és kevésbé kritikus, mint Ferenczivel. Az ebben a fejezetben kifejtett okok miatt úgy vélem, hogy Rank nézete az emberi fejlődésről, amelyet Aron Margaret Mahleréhez hasonlít „az egyesüléstől az elkülönülés és az individuáció felé [...] az én függetlenségében tetőzve” (183), fontos szempontból téves. Egy általam készített interjúban (2000, 49) Mary Salter Ainsworth a kötődéselmélet szempontjából fogalmaz meg kritikát Mahler szemléletével kapcsolatban.

⁷ Rank értékelése a *Gátlás, tünet, szorongás*ról külön könyvismertetésként jelent meg a *Mental Hygiene* (1927b) című folyóiratban. Ezt a szöveget részletesebben tárgyalom a *The Psychoanalytic Vocation* című könyvben (Rudnytsky, 1991, 55-58).

Groddeckhez hasonlóan Rank is áttörést ért el az elmélet szintjén, de a klinikai gyakorlatban dogmatikus és rugalmatlan maradt.⁸

Freud 1912 és 1915 között írt, a technikáról szóló tanulmányaiban köztudottan sebészhez hasonlította az analitikust. E hasonlat egyik fő funkciója az analitikus és páciense közötti érzelmi kötődés tagadása volt. Paul Stepansky e metafora Freud munkásságában bekövetkezett változásairól szóló meghatározó tanulmányában kimutatta, hogy bár Freud sohasem tagadta meg a hasonlatot, saját 1923-as „sebészi annus horribilis”-ét követően elhatárolódott tőle (1999, 148). Mint Stepansky megjegyzi, „Freud sebészi metaforájának egyetlen jóhiszemű átalakítását” (89) Ferenczi hajtottá végre, aki már 1919-ben arra buzdította az analitikust, hogy utánozza az empatikus szülészorvost. Ferenczi szavaival élve:

„Az orvos helyzete a pszichoanalitikus kúra közben sokban emlékeztet a szülészére, akinek ugyancsak lehetőleg passzívan kell viselkednie és meg kell elégednie a szülésnek mint természeti folyamatnak a megfigyelésével, de kritikus esetekben készen kell állnia a fogóval, hogy a spontán előhaladni nem akaró folyamatot befejezéshez juttassa.” (1919/2024, 329.)

Ferenczi a sebészi metaforát átalakítva támogatja a „fogót”, azaz végső esetben helyesli az aktív beavatkozást, de az analitikust többnyire a bölcs passzivitás álláspontjának elfogadására buzdítja.

Ferenczi innovatív gondolkodásához képest zavaró, hogy Rank az 1920-as évek közepén továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy az analitikusnak a távolságtartó sebészt kell utánoznia. A Ferenczi szülészetre vonatkozó analógiájával való felszínes hasonlóságok ellenére Rank meggyőződése, hogy az analízis a születési trauma újrajátszását vonja maga után, megtartja Freud sebészeti metaforájának hidegségét és személytelenségét.⁹ Rank szerint az analitikus feladata, hogy felkészítse a páciens „ennek a pszichológiai köldökszínórnak a sebészi elvágására, amellyel a páciens eddig mindig terhelt volt” (1924d, 74). Freud precedensére támaszkodva a Farkasember-ügyben, ezt a célt úgy igyekszik elérni, hogy kijelöli a kezelés befejezésének időpontját, majd süket marad a páciens tiltakozó kiáltásaival szemben. A *pszichoanalízis technikájában* azt hirdeti, hogy

„konceptióm lényeges előnye, hogy az analitikus terápiás beavatkozásának határozott értelmet és tartalmat ad, ami leginkább egy pontosan meghatározott helyen, nevezetesen a kórosan megváltozott helyen végzett sebészeti beavatkozás pontosságához hasonlítható” (1926c, 21).

⁸ Utolsó korszakának műveiben Rank sokkal empatikusabb és rugalmasabb álláspontot foglalt el; de a tudattalan és a genetikai magyarázat elutasítása – csakúgy, mint a tudományos szemlélet – más okokból korlátozza hasznosságukat.

⁹ Aron szembeállította Rank nézetét a pszichoanalitikus folyamatról, amely szerint „a páciensek a bábaként szolgáló analitikus segítségével újjáteremtik önmagukat”, Freudnak „az analitikust (feltehetően férfi) sebészként ábrázoló” képével (1996, 181). Bár Rank *A születés traumájában* az analitikust bábához hasonlítja, ezt csupán azért teszi, hogy amellet érveljen: az analitikus beavatkozásának „Beavatkozása a sebésznél nem kevésbé aktív, hiszen a cél megvalósításához az öslibidót kell megfelelő módon leválasztani a fixációjáról” (1924e/2017, 217). Rank számára a baba feladata teljes egészében a vágás vagy elvágás feladataként fogalmazódik meg, és így paradox módon azonos a sebészével.

Bővebben kifejtve: „Az analízis végül is sokkal kevésbé hasonlítható egy gyógyulási vagy helyreállítási folyamathoz, mint egy operatív beavatkozáshoz, amelyet a lehető leggyorsabban kell elvégezni” (23).

Még akkor is, ha minden utólagos engedményt figyelembe veszünk, Ranknak az analízisre mint nagy sebességgel elvégzendő sebészeti beavatkozásra vonatkozó nézetét el kell vetnünk, mint téves álláspontot. Mind a tárgykapcsolati elmélet, mind Bowlby kötődéseméletének alapvető eleme, hogy ahogyan a gyermek és gondozója közötti kötelék az egész életeciklus során az érzelmi növekedés alapját képezi, úgy a terápiás kapcsolatnak is arra kell törekednie, hogy a páciens számára biztos alapot nyújtson az élet megpróbáltatásainak elviseléséhez. Mivel a születési traumát tekinti paradigmának, Rank arra buzdítja az analitikust, hogy erőszakosan „vágja el ezt a pszichológiai köldökzsinórt” a páciensnek; ez azonban a fejlődést inkább az elválások, mint a kötődések szempontjából határozza meg, és azt kockáztatja, hogy kárt okoz a sebezhető személynek, akin segíteni akarunk.

A sebészeti metafora Rank általi használata elkerülhetetlenül következik a terápiás folyamatról alkotott felfogásából. Miután az analitikus megragadta a születési trauma vázkulcsát, azt állítja, „az egész analitikus eljárásnak először van határozott, élesen körvonalazott tartalma. Más szóval, az analitikus pontosan tudja, mit kell tennie és mire kell számítania” (1924g, 80). Hogy ne legyenek kétségeink, *A pszichoanalízis technikájában* Rank megismétli, hogy az analitikus „ismeri célját és feladatát, és az analízis minden pillanatában abban a helyzetben is van, hogy biztonsággal tájékozódhat a gyógyítás állapotáról” (1926c, 20).

Szemben Groddeckkel, Ferenczivel és Winnicottal, akik mindannyian hangsúlyozzák, hogy az analitikusnak alázatra van szüksége, és el kell viselnie, hogy *nem* érti a páciens kommunikációját, Rank feltételezi, hogy az analitikus minden pillanatban „bizonyossággal tájékozódhat”, és „pontosan tudja, mit kell tennie, és mire kell számítania”. „Ez arroganciában felülmúlja mindazt, ami Freudnál található, aki óva intette a többi analitikust a mindentudó attitűd feltételezésétől, bár ő maga a gyakorlatban nem mindig tartózkodott ettől. Sőt, Rank odáig megy, hogy az analitikusnak „aki teljesen tudatában van céljának és biztos a szándékában, sokkal inkább szem előtt kell tartania a feladatát, gyakran akár a páciens asszociációi és szándékai ellenére is”, és „önbizalommal rendelkeznie ahhoz, hogy az analízis lefolytatását teljes mértékben átvegye a páciensről” (20).

Ezek a passzusok megmutatják, hogy Ranknak – Freudhoz képest elért elméleti előrelépései ellenére – miért van viszonylag kevés mondanivalója a kortárs analitikusok számára. Ezzel szemben Groddeck arra figyelmeztet, hogy „magában a kezelésben nem az orvos az alapvetően aktív partner, hanem a páciens. Az orvos legfőbb ellensége az önhittség” (1926b, 126). Az analitikus kapcsolatáról alkotott dogmatikus felfogását megerősítve Rank azt állítja, hogy „semmiképp nem kell mindig megkérdeznünk a páciensről az asszociációról”, hogy értelmezni tudjuk az álmait (1926c, 59), és hogy „mindezen tudattalan komplexumok ismerete ma már feleslegessé teszi, hogy az analitikus minden esetben ugyanazt a nehéz utat járja be” (1924c, 55). Mivel úgy véli, hogy a születési trauma felfedezése rövidebb utat biztosít a tudattalanhoz, Rank szerint többé nem szükséges minden páciens előtt a

bizonytalanság állapotában újrakezdeni. „Annak érdekében, hogy a páciens ne tudja az analízis végén öntudatlanul reprodukálni a születési traumát, minden esetben, nemtől függetlenül, úgy járok el, hogy rögtön az elején feltárom az anyai libidónak ezt a szabályos, erős megnyilvánulását az áttételi helyzetben” (1924f, 80). Akárcsak a sebész szikéjével való bánásmódjában, Rank „minden esetben” ugyanerre az egyszerű stratégiára támaszkodik, és az a meggyőződése, hogy pusztán a születési trauma feltárásával megakadályozhatja annak megismétlődését a páciensnél – ez megtestesíti a terápiás folyamathoz való felszínes és tekintélyelvű hozzáállását.

Rank analitikus technikával kapcsolatos megfogalmazásainak problémái *Egy neurózis analízise álmokban* (*Eine Neurosenanalyse in Träumen*, 1924b) című művében érik el csúcspontjukat, amely Rank álmok iránti régi érdeklődését tükrözi.¹⁰ Bár lefordíthatlan és ma már gyakorlatilag olvasatlan – a szöveg Lieberman életrajzában említésre sem kerül –, a munka a leghosszabb és legambiciózusabb esettörténet a pszichoanalitikus irodalomban Freud *Farkasember* (1918) és Klein *Narrative of a Child Analysis* (1961) című műve között. Az ember ezért nagy reményekkel közelít hozzá, de ezek hamar szertefoszlának, mert a páciens soha nem kel életre az olvasó számára, és maga Rank sem játszik dinamikus szerepet az elbeszélésben. Ehelyett monoton módon végighalad az „álmok–asszociációk–értelmezés” szekvencián, amelyben az asszociációs fonalat nem a páciens, hanem saját elméleti programja szolgáltatja. Rank mindvégig előírja, hogy valami mit „jelent” (1924b, 29), „megmagyarázza” a betegnek, hogy mi történik (106, 186, 189), és önkényesen értelmezi a szexuális szimbolikát: a lapos táj például „a női szerep teljes, öntudatlan elfogadásának, a neurotikus péniszvágyról való lemondásnak és az anyáról való leválás (elválasztás) elfogadásának” (201) felel meg. A „sebészi” analitikus semlegességét akaratlanul karikírozva Rank elárulja, hogy „a »jó napot« az egyetlen dolog, amit az analízisen kívül mondok a páciensnek” (199).

Bár az *Egy neurózis analízise álmokban* kihasználja az anyai áttétel innovatív hangsúlyozását (még egy férfi analitikusra is) és az analitikus folyamatnak a születési trauma újrajátszásaként felfogott modelljét, a művet továbbra is az ortodox freudizmus férfias elfogultsága és a priori gondolkodása hátráltatja.¹¹ Akárcsak *A születés traumáját*, amelynek függeléke, az *Egy neurózis analízisét* is az a vágy vezérli, hogy Freud fia és örököse legyen. Rank úgy igyekszik behízelegni magát Freudnál, hogy kiterjeszti birodalmának határait anélkül, hogy megkérdőjelezné annak alapvető törvényeit. Ráadásul Rank elbeszélésének statikussága kizárja azt a Freud esettanulmányaival vagy az *Álomfejtéssel* való összehasonlításból; Freud minden egyes álma egyedi és emlékezetes marad, mert asszociációi beágyazódtak életének szövetébe.

¹⁰ Rank az álmok szakértőjeként már az „Egy álmok, amely értelmezi önmagát” (1910) című művében rést vág magának, amely egy névtelen barát nő álmának hosszas exegézise. Freud az *Álomfejtés* negyedik (1914) és hetedik (1917) kiadásai között szerepeltette Rank „Álmok és irodalom” és „Álmok és mítosz” című műveit. A *pszichoanalízis technikája* 1. kötetében, amelynek alcíme „Az álmokfejtés technikájával illusztrálva”, Rank az általa összeállított anyagokból merít „Freud *Álomfejtésének* szükséges gyakorlati ellenpárjához” (1926c, v).

¹¹ Rank a páciens neurózisát „férfiassági vágyának” tulajdonítja, amely az analízis során átadja helyét „a pénisz (a férfi) iránti normális vágyának”. Egy álmorészletről azt mondja, hogy az „a klitorális szexualitás vaginálissá való átalakulásának szemléletes illusztrációja” (102).

1924. szeptember 21-én, amikor Rank Amerikában tartózkodott, és Freud hozzáállása tanítványa újításaihoz kezdett megkeményedni, Lou Andreas-Salomé levelet írt Freudnak, amelyben nemcsak *A születés traumájára*, hanem az *Egy neurózis analízisére* adott reakcióit is megosztotta.¹² Andreas-Salomé teljes mértékben Freudhoz hűséges, de Rank esettörténetének kritikája hervasztó:

„az egyetlen különbség Rank értelmezései és másokéi között az, hogy azok jobban elszigetelődnek a kontextustól – ami azt jelenti, hogy nincs világos képem az álmodóról. Soha nem válik igazán élő személlyé; csak azt hallom, amit mond, és azt, hogy hogyan kell értenem. [...] Az ember irigyli tőle a gyors (és kétségkívül tényleges) gyógyulást, de nem lát vagy tapasztal semmit (néhány rövid szakasz kivételével)”. (Freud és Andreas-Salomé, 1966, 139)

Az *Egy neurózis analízise* fárasztó volta részben annak tulajdonítható, hogy Rank eltökélten kizárta a környezeti tényezőket az esettörténetéből. Ez a hiány nem kevésbé szembevetendő a páciens életét illetően, mint Ranknak az analízis tényleges lefolyásáról szóló elbeszélésében. Máshol azt állítja, hogy „az érzelmi attitűd az áttételben teljesen független az orvos személyes tulajdonságaitól” (1924d, 69). Nem hajlandó figyelembe venni, hogy az analitikus valószínűleg valamilyen módon hibás, ha a páciens bizalomhiányt tanúsít, vagy ha a terápiás folyamat megszakad. Rank azt írja a *Genetikai pszichológiában*, hogy „függetlenül a szülők valódi magatartásától, jellem típusuktól és nevelési hatásuktól, az analízisben mégis rendszeresen azt tapasztaljuk, hogy a rossz, szigorú anya képe a belőle kiinduló biológiai lemondások alapján keletkezik” (1927a, 113).

Azzal összhangban, hogy tagadja „az orvos személyes tulajdonságainak” az áttételre gyakorolt hatását, Rank azt állítja, hogy a gyermekek szüleikről alkotott imágói „a szülők valódi attitűdjétől függetlenül” alakulnak ki. Bár Rank felismeri, hogy az analitikus helyzet újratерemti az anya és gyermeke közötti köteléket, nem ragadja meg azt a következményt, hogy a páciensek ezért rendkívül kiszolgáltatottak analitikusuk attitűdjének és viselkedésének.

Ha Rank analitikus kapcsolatról alkotott dogmatikus felfogása és egyoldalú hajlama a fantázia felé megkülönbözteti őt Ferenczitől és Groddecktől, ezzel szemben aláhúzza hasonlóságát Melanie Kleinhez. Rank és Klein rokonságának megállapításakor nem próbálok dokumentálni, hogy közvetlen hatásuk volt-e egyik vagy másik irányban, bár kétségtelenül volt némi kölcsönös megtermékenyítés egészen az 1920-as évek közepéig, amikor Rank *A születés traumája* körüli viták miatt persona non grata lett, Klein pedig óvintézkedéseket tett, hogy elkerülje, hogy kapcsolatba hozzák az ő elképzeléseivel (Grosskurth 1986, 127). De míg Ferenczi és Groddeck a tárgykapcsolat-elmélet (Winnicott-hoz és Bálint-hoz kapcsolódó) független hagyományának, valamint a kötődéselméletnek az előfutárai, Rank 1924 és 1927

¹² Ernst Pfeiffer Andreas-Salomé Rank „korábbi könyvére” utalását *A vérfertőzés témája az irodalomban és a legendákban* című könyvére vonatkoztatja, de ez tévesnek tűnik. Freud „Rankkal kapcsolatos aggodalma” említésének csak akkor van értelme, ha az *A születés traumája* (Freud és Andreas-Salomé, 1966, 139, 234n170) című könyvre utal. 1924. szeptember 4-én Ferenczihez írt levelében Freud arról számol be, hogy „az »Analyse in Träumen« mindenkiben ugyanazt a hatást keltette, áttekinthetetlen, és nem meggyőző; a könyv tulajdonképpen teljesen olvashatatlan” (Freud–Ferenczi, 1924/2004, 252).

között tulajdonképpen kleini analitikus volt; és ez megítélésem szerint összefoglalja, mi volt vele a baj.¹³

Az biztos, hogy a kleiniánus orientációnak megvannak a maga jó oldalai, és ezeket Rank munkássága példázza. Az egyik ilyen pozitív vonás az intrapszichés folyamatok, különösen az introjekció és a projekció dinamikájának figyelembevétele. „A tárgykapcsolat genezise” című művében felidézi, hogyan alakul ki az én az elveszett tárgyak beépítésével, és hogy a későbbi tárgyak sorra nárcisztikus attribútumokkal ruházódnak fel. Ahogy Rank kifejti: „a tárgy visszavonulásakor nemcsak a saját énben keresünk helyette pótlékot, hanem minden tárgykapcsolat a maga részéről határozott én-elemeket is tartalmaz, vagyis az én ismét vagy önmagát, vagy szeretett énjének részeit keresi a tárgyban” (1927a, 110). Rank, Kleinhez hasonlóan, szintén korán felismerte mind az anya-gyermek kapcsolat ambivalenciáját, mind a fiúk és lányok gyermekkori fejlődési folyamatai közötti aszimmetriákat.

Mindazonáltal, bár Rank és Klein egyaránt szónokolnak a környezetről, egyikük se integrálja azt igazán sem az elméletbe, sem a gyakorlatba. Az egyik passzusban Rank elismeri, hogy a társadalmi tényezők befolyásolják a gyermek nevelését:

„Természetesen ezekben a fejlődési folyamatokban a szülők jelleme és viselkedése, mint ahogy az egész családi miliő, döntő szerepet játszik, és nem véletlen, hogy a későbbi hibás alkalmazkodás esetében legtöbbször traumatikus jellegű zavarokat találunk a családi életben; legyen az a szülő vagy egy testvér korai halála, a szülők válása, mostohaszülők stb.” (1927a, 43).

Ennek a kijelentésének azonban ellentmond, hogy többször is tagadja, hogy a gyermek rossz anyáról alkotott imágójának bármi köze lenne a rossz anya tényleges viselkedéséhez. Hasonlóképpen, „A szimbólumképzés jelentősége az én fejlődésében” (1930) című írásában Klein valóban megemlíti, hogy páciense, Dick, egy autista gyermek „majdnem éhen halt”, és „nem sugároztak rá igazi szeretetet”, de aztán elvitatja ezeknek a traumáknak az etiológiai erejét azzal, hogy ragaszkodik ahhoz, hogy „az [anya] testének belseje ellen irányuló sadista fantáziák alkotják az első és alapvető kapcsolatot a külvilággal és a valósággal”, és „a gyermek legkorábbi valósága teljesen fantasztikus” (221-23). Kleinhez hasonlóan Rank is azt tételezi, hogy a gyermek orális-szadisztikus libidója a pszichoszexuális fejlődés motorja.¹⁴ Fanfárként felnagyított betűtípust alkalmazva azt harsogja, hogy „az emberi lények egész társadalmi berendezkedése, beleértve a szexuális nevelést is, lényegében a sadizmus enyhítésének, elfojtásának és elosztásának felel meg” (1927a, 50-51).

Túl azon, hogy Rank ragaszkodik Klein mára hiteltelenné vált nézetéhez, miszerint az újszülött sadista lény, gondolkodása szenved a megmagyarázhatatlan szószerintiségtől. Annak ellenére, hogy a *Genetikai pszichológiában* azt állítja, hogy a Freudon túli „döntő lépés” *A születés traumája* című művében „a fiziológiai születési szorongás – az egyetlen, amit Freud figyelemmel kísért – összekapcsolása az anyáról való leválással mint kiemelkedő *pszichológiai* jelentőségű traumával” (1927a, 24),

¹³ Korábban már tárgyaltam a Rank és Klein közötti rokonságot a *The Psychoanalytic Vocation* (1991, 57-62) című könyvemben.

¹⁴ A *Grundzüge einer genetischen Psychologie* 1. kötete birtokomban lévő példányának margójára Abram Kardiner elkeseredésében ezt írta: „Mi a fene az a sadista libidó?” (83).

Rank továbbra is úgy tekint az életre, mint amit az anyaméhbe való visszatérés biológiai vágya irányít: „a libidó végső soron nem más, mint a boldog ősállapotba való visszatérés vágya, amelyet az én egyszer már megélt, és amely egyénileg nem lehet más, mint a születés előtti állapot” (1924c, 60). Azzal, hogy Rank a „születés előtti állapot” visszaállítására irányuló libidinális vágyat hangsúlyozza a gondozóhoz való biztonságos kötődés fenntartásának érzelmi igénye helyett, megmarad a drive-elmélet paraméterein belül, és nem váltja be ígérését, hogy pszichológiai szempontból újrafogalmazza az anya-gyermek kapcsolatot.

Az 1924-1927 közötti időszakban Rank végig azt feltételezi, hogy az énefejlődés a „biológiai anya-kapcsolattal” kezdődik, míg az apa „társadalmi korlátokat képvisel” (1927a, 45). Ez az előfeltevés azonban tarthatatlan, hiszen, ahogyan Abram Kardiner megfigyelte, „a társadalmi igények már jóval azelőtt éreztetik hatásukat, hogy az apa mint rivális megjelenne” a gyermek életében.¹⁵ Rank feltételezése, hogy a csecsemő az orális szadizmus hatása alatt áll, az anya-gyermek kapcsolat társadalmi dimenziójának figyelmen kívül hagyásával együtt magyarázza ragaszkodását ahhoz, hogy a csecsemő internalizált képe a rossz anyáról a tényleges viselkedésétől függetlenül keletkezik. Mindkét állítás mellékterméke Rank azon kísérletének, hogy egy olyan tárgykapcsolati elméletet építsen fel, amely figyelmen kívül hagyja a környezetet – vagyis inkább Kleint előlegezte meg, mint Winnicottot és Bowlbyt, akik egy időben mindketten Klein hatása alatt álltak, de végül a pszichoanalízis gyökeresen eltérő és humánusabb felfogását hirdették.

Rank ezekben az években továbbra is az „aktív technikát” gyakorolta, amelynek legfőbb jellemzője az volt, hogy az analitikus kitűzte a befejezés időpontját, de azzal is járt, hogy parancsokat és tiltásokat adott a páciens analízisen kívüli viselkedésére vonatkozóan. Azt írja: „Az analitikusnak mindenáron ügyelnie kell arra, hogy a páciens semmilyen módon ne kényeztesse el; mert éppen az elkényeztetés ténye – nevezetesen az a szokás, hogy nem képes lemondani a vágyakról – tette a páciens neurotikussá” (1924f, 75). Rank szigorúsága ellentétben áll Ferencziével, aki „Az aktív pszichoanalitikus technika kontraindikációi” (1925) című írásában azzal nyitotta meg utolsó korszakát, hogy az engedékenységet és az „elkényeztetést” szorgalmazza a nagyon zavart betegek regressziójának megkönnyítése érdekében. Ismét Ferenczi és nem Rank az, aki megnyitja a Winnicott és Bowlby által követett produktív utakat. Bowlby megfigyelési tanulmányokat idéz, amelyek szerint „az első év végére azoknak az anyáknak a csecsemői, akik azonnal gondoskodtak síró csecsemőjükéről, sokkal kevesebbet sírtak, mint azoké, akik hagyták őket sírni” (1979, 49). Rank feltevésével ellentétben, miszerint az elkényeztetés megerősíti a neurotikus tendenciákat, az az analitikus, aki kielégíti páciense érzelmi szükségleteit, ahogyan az az anya, aki felveszi és megöleli síró csecsemőjét, valószínűleg jobban jár, mint az, aki elrendelésekkel és határidőkkel próbálja irányítani a páciens.

A Ferenczi és Rank közötti vita arról, hogy engedékenyen vagy szigorúan kell-e kezelni a pácienseket, megismétlődik Ferenczi és Freud között. Izette de Forestnek írt

¹⁵ Ismét idézek Kardiner margójából, amely a *Grundzüge einer genetischen Psychologie* című könyv általam birtokolt példányában található ehhez a passzushoz.

levelében, amelyben leírja utolsó találkozását Freuddal 1932-ben Bécsben, Ferenczi arról számol be, hogy miután felolvasta magasztos búcsúbeszédét, „Nyelvezavar a felnőttek és a gyermek között” (1933a) című tanulmányát, Freud figyelmeztette, hogy „alapvetően eltér a pszichoanalízis hagyományos szokásaitól és technikáitól”, mert „a páciens elvárásainak és vágyainak való ilyen engedés – bármilyen őszinte is – növelné a páciens függőségét az analitikustól. Az ilyen függőséget csak az analitikus érzelmi visszavonulása semmisítheti meg” (idézi Falzeder és Brabant, 2000, 443). Amikor Ferenczi „szeretetteljes búcsúzásul” kezet nyújtott neki, Freud „háta fordított nekem és kisétált a szobából”. Ferenczi megértette, amit Freud és Rank nem, hogy a páciens érzelmi függőségét az analitikus részéről történő „érzelmi visszavonulás” inkább súlyosbítja, mint „megsemmisíti”.

Bár a születési trauma elmélete látszólag az élet kezdetének hangsúlyozását vonná maga után, ahogy Rank emancipálta magát Freud befolyásától, egyre inkább meggyőződött arról, hogy a páciens múltjának exhumálása nem hasznos a terápiában. „Az egész pszichoanalitikus szemlélet fő hangsúlya az infantilis túlértékelésében rejlett” (1927a, 47) – állítja a *Genetikai pszichológia* bevezetőjében. Az ortodox körökben *A pszichoanalízis technikája* által kiváltott felháborodás nagy részét az okozta, hogy Rank megkérdőjelezte Freudnak a Farkasember sarkalatos álmának infantilis ősjelenet emlékeként való értelmezését, és ehelyett olyan megfigyeléseknek tulajdonította, amelyeket a Farkasember Freud rendelőjének kanapéjáról tett. Mivel a Farkasember esete Freud azon törekvését reprezentálta, hogy klinikailag cáfolja Adler és Jung revizionista nézeteit, Rank véleménye Freud következtetéseiről felelevenítette az e korábbi szakadásokhoz kapcsolódó szenvedélyeket, és veszélyeztette a freudi vállalkozás lényegét. A kanapé lábánál volt egy ablak, amelyen keresztül a Farkasember egy gesztenyefát láthatott, ahogyan az álmában is szerepelt. Egy faloszlopon ráadásul „hat vagy hét farkas” – vagyis Rank szerint Freud legközelebbi hívei – fényképeit szemlélte, „akik mozdulatlanul bámulják őt, mintegy a pszichoanalízis családfáját”, valamint Freud és fiai fényképeit (1926c, 152-153).¹⁶

Rank az ablak spontán kinyílását a Farkasember álmában a születésre való utalásként értelmezi, a fán ülő fehér farkaspárt pedig a páciens idősebb nővéreként és apjaként, akik birtokolták az anyát, mielőtt ő megszületett volna (156). Rank állítása, miszerint a környezet befolyásolja, hogy az analízisben hogyan emlékezünk a múltra, előrevetíti a terápiás munka eredendően interszjektív és konstruált jellegének kortárs hangsúlyozását. Rank azonban eltúlozza azt, ami hasznos korrekciója lehetett volna az emlékezet pontosságába vetett problémamentes hitnek, olyannyira, hogy nem válik kevésbé reduktívává, mint ellenfelei. Így azt állítja *A pszichoanalízis technikájában*, hogy „egyáltalán nem segít a páciensnek, ha tudja, miért és hogyan lettek a dolgok olyanok, amilyenek, éppoly kevésbé, mint ahogyan a náthámat sem gyógyítja, ha tudom, hol kaptam el a fertőzést” (203). Ez a passzus nemcsak a genetikai magyarázat

¹⁶ Freud Ferenczinek 1926. június 6-án és június 8-án írt levelében Rankon vezeti le haragját. Ragaszkodik ahhoz, hogy a Farkasember az analízis kezdetén, 1911-ben beszélte el álmát, amikor a falon „csak két vagy három kép lehetett [...], Ranké, Jonesé és az Öné. [...] Milyen forrás maradhat tehát az 5–7 farkashoz?” (Freud–Ferenczi, 1926/2005, 97). Egy lábjegyzetben Rank azt feltételezi, hogy a Farkasember tudta, hogy Freudnak hat gyermeke van, így ő lenne a hetedik, aki, mint a „Farkas és a hét kecskegida” mesében, az anya testét ábrázoló óratartóba búj.

elvét utasítja el, hanem odáig megy, hogy a mentális betegséget teljesen megfosztja értelmétől.

Mániás-depresszív temperamentumának megfelelően Rank Odüsszeiája *A születés traumájától egészen A pszichoanalízis technikájáig* az egyik végtelből a másikba csap át. Míg az előbbi műben azt állítja, hogy a születési trauma felfedezése „az első kísérletet jelenti arra, hogy a pszichoanalitikus terápiát egy egészen határozott eljárássá formálja, amelynek egyetlen értelme van – nevezetesen az anyai fixációtól való megszabadulás és az így nyert libidó átalakítása egy új, jól beállított, az apai identifikáción alapuló *ideálképzéssé*” (1924f, 81), addig az utóbbiban már meg van győződve arról, hogy a páciens által a terápia során produkált minden múltbeli emlék „az analitikus helyzet félreértéséből” ered. De akár az archaikus születési trauma, akár az aktuális analitikus szituáció bűvöletében van Rank, amit lát, annak csak „egyetlen jelentése van”, és ez a tendencia végzetesen leszűkíti a pszichoanalitikus lencsén keresztül látható, végtelenül összetett és sokszínű jelenségek megértését.¹⁷

A születési trauma előszavában Rank azt állítja, hogy az ő koncepciója lehetővé teszi, hogy felismerjük „a pszichikum végső, biológiailag kézzelfogható szubsztrátumát” (1924f, 22). Ebben az esetben Rank mindenre kiterjedő magyarázata a pszichológiát a biológiára redukálja. A továbbiakban „Az analitikus helyzet” című első fejezetben azt veti fel, hogy az analízis befejezése a páciens számára a születési trauma újrajátszását jelenti. Azzal érvelve, hogy ez a folyamat „lehetővé teszi a páciens számára, hogy az analízisben nagyobb sikerrel megismételje az anyáról való leválást, amely annak idején hiányosan valósult meg”, Rank ragaszkodik ahhoz, hogy analógiája „semmiképpen sem metaforikusan értendő – még pszichológiai értelemben sem” (26).

Az analízis befejezése és az anyáról való leválás közti összehasonlítás mélysége ellenére a pszichológiának a biológiába való beleomlásával Rank ellentmondásba bonyolítja érvelését. Nehézségét fokozza az előbb idézett mondat második fele, amely így folytatódik: „a páciens biológiailag megismétli, úgymond, a terhesség időszakát az analitikus szituációban; és az analízis befejezésekor, a helyettesítő tárgyról való újbóli leválással megismétli a születés aktusát, többnyire hűen, minden részletében” (26). Rögtön azután, hogy hangsúlyozza, hogy az analízis és a terhesség, illetve a befejezés és az anyai testről való leválás közti összehasonlítása „semmiképpen sem metaforikusan értendő”, Rank az „úgymond” (*sozusagen*) kifejezést használja, hogy minősítse állítását. Itt abban a pillanatban, amikor tagadja, hogy metaforikusan beszél, az „úgymond” retorikai gesztusa leleplezi magyarázó modelljének figuratív alapját. Az én ellenvetésem nem az, hogy a születési trauma metaforikus fogalom. Hanem az, hogy Rank nem ismeri el, hogy ez így van, és ehelyett aláássa értékes hozzájárulását az áttéttel elméletéhez azzal, hogy azt kéri, hogy szó szerint vegyük.

Ugyanez a dialektikus gondolkodásra való képtelenség rontja a valóság és a fantázia közötti antinómia kezelését. Az 1897-es döntő pillanatra reflektálva, amikor Freud feladta csábításelméletét az infantilis szexualitásba vetett hit javára, Rank így ír:

¹⁷ Mint az előző fejezetben láttuk, Rank ortodox freudista szakaszát ugyancsak abszolút hit jellemezte az Ödipusz-komplexusban mint minden mitológia kulcsában.

„Ha az eredeti traumaelméletben túlbecsülték a valóságot, akkor az analitikus fejlődés következő és lényeges szakasza a fantáziaélet egyértelmű túlbecsülését jelenti, amelyet a »pszichikai valóság« fogalmával jelölnek” (1927a, 23). Hozzáteszi, hogy „*A születés traumájában* kifejtett koncepcióm még nem teljesen felismert jelentősége többek között abban is rejlik, hogy az az úgynevezett ősi fantáziák valós, egyéni tapasztalatokkal helyettesítésére tett kísérletet”.

Azzal, hogy megpróbálja rehabilitálni Freud 1897 előtti traumaelméletét, Rank megelőlegezi Ferenczi fényes záródolgozatait. Bár dicséretes a Freud gondolkodásában tapasztalható egyensúlyhiány helyreállítására tett kísérlete, és okos a vádjá Freud azon tendenciája ellen, hogy idő előtt a filogenetikai magyarázatokhoz folyamodott, Rank továbbra is a „valóságos” fogalmának egydimenziós felfogása miatt béklyózza le magát. Azt állítja, hogy a születési trauma fogalma „első ízben vezet bennünket arra a területre, ahol minden pszicho-fiziológiai összefüggés és kapcsolat igazi szubsztrátuma van jelen” (1924e/2017, 72); az analízis hatékonysága viszont a tudattalan azon tendenciájától függ, hogy „reprodukálja a »valóságosat« – nevezetesen az ősi helyzetet” (29). Munkáját később azzal védi, hogy megismétli: azt a feladatot tűzte maga elé, hogy „a tisztán pszichológiai állapotnak, amelyet az analízis a pszichikus életben (fantázia) feltárt, ténylegesen megtapasztalt biológiai korrelátumot adjon, ahelyett, hogy megelégednék a pszichikus valóságok visszavetítésével a történelmi vagy őskori múltba” (1927a, 24).

Rank állításával ellentétben a „valóságos” nem azonosítható az „primérrel”. Bármilyen legyen is a „pszichikai valóságok” „valóságos szubsztrátuma”, annak feltárása az analízisben csak a „visszavetítés” folyamatán keresztül történik, amelyben a fantázia is részt vesz. Anélkül, hogy felismerné, hogy ez aláássa elméleti vállalkozását, Rank maga is elismeri, hogy „az „ősjelenetre” valóban soha nem lehet emlékezni, mert minden „emlék” legfájdalmasabbja, a születés traumája „asszociatív módon” kapcsolódik hozzá” (29). Rank arra törekszik, hogy „a primér fantáziákat valódi, egyéni tapasztalatokkal helyettesítse”, de ez a törekvés kudarcra van ítélve, mert a valóság és a fantázia soha nem különálló területek, hanem az emberi tapasztalat elválaszthatatlanul egybeolvadó dimenziói.

Rank szerint „a tudomány teljes kudarcot vallott a pszichológia területén” (1930b, 222). A tudomány megvetésének következménye, amely Rank utolsó antipszichoanalitikus korszakában még inkább felerősödött, az a meggyőződése, hogy minden elmélet alkalmatlan, mert „pusztán leíró és statikus marad, miközben maguk a jelenségek dinamikusak” (1927a, 59). Amint azonban az utolsó fejezetben érvelni fogok, bár a természettudomány önmagában nem elegendő a pszichoanalitikus gyakorlat megalapozásához, amely a jelentések interszjektív dialóguson keresztül történő értelmezését foglalja magában, a tudományos módszer iránti elkötelezettség továbbra is elengedhetetlen ahhoz, hogy megkülönböztessük az érvényes és az érvénytelen elméleti állításokat. Bowlby (1982, 37) Kurt Lewin szociálpszichológus aforizmáját idézi: „»Semmi sem olyan praktikus, mint egy jó elmélet«, és természetesen semmi sem olyan hátráltató, mint egy rossz elmélet”. Ha a jó elmélet az intellektuális törekvések bármelyik területén kívánatos, akkor a pszichoterapeuták számára létfontosságú, mert az, hogy hogyan kezelik (vagy kezelik félre) pácienseiket, attól függ, hogy mennyire értik a pszichés életet és az érzelmi fejlődés alapelveit.

Az anya-gyermek kapcsolat fontosságának felismerésére hivatkozva Lieberman azt állította, hogy Rank „az első feminista Freud belső köréből” (1993, xii). Sajnos Rank nőekkel kapcsolatos kijelentéseinek alapos vizsgálata nem támasztja alá e babérokat. Bár Rank elismeri, hogy a férfiak nézőpontja történelmileg uralta a nőket, elutasítja Adler társadalmi magyarázatát erre az egyenlőtlenségre, ehelyett azt teljes egészében a nő „születés traumájához kötődő eredeti kapcsolatának” tulajdonítja (1924e/2017, 56).¹⁸ Rank esetében a kulturális tényezők elhanyagolása kizárja, hogy bármi tanulságosat mondjon a nemek viszonyáról. Mi több, ahogyan az *Egy neurózis analízise álmokban* című könyvében a preödipális dinamikára irányuló figyelmét nem kíséri a felszabadulás Freud fallocentrizmusától, úgy *A születés traumájában* is a „csikló libidójának” tulajdonítja, hogy a nők a maszturbáció révén „legalább ilyen módon részesülhetnek abból a felbecsülhetetlen előnyből, amellyel a férfi rendelkezik a nővel szemben” (55), nevezetesen a pénisz birtoklásából, amely szimbolikusan lehetővé teszi a férfi számára, hogy az anyaméhbe regrediáljon.¹⁹

Rank kijelentései a nemekről még reakciósabbá válnak a későbbi, pszichoanalitikus korszakát követő időszakban. A *Genetikai pszichológia 2.* kötetében elveti „a feminizmus egész mozgalmát” mint „a nő úgynevezett törekvését arra, hogy férfivá váljon”, hozzátéve, hogy a nők jogai „valójában pszichikai és nem szociális jellegűek” (1927c, 186).²⁰ Rank nem kevésbé értetlen, amikor a homoszexualitásról van szó, annak újkori virágzását annak tulajdonítva, hogy „a férfi és a nő pszichológiailag túlságosan hasonlóvá vált, így már nem kiegészítik, hanem biológiailag gátolják egymást.” Az azonos neműek kapcsolataiban a konfliktusok „biológiai elégedetlenségre vezethetők vissza, míg a heteroszexuális kapcsolatokban a konfliktusokat inkább az érzelmi frusztráció okozza” (187). A nemi és szexuális orientációval kapcsolatos ilyen előzmények ismeretében nem meglepő, hogy Rank szerint az osztálykonfliktus a „vezető” és az „átlagember” közötti akaratharcra redukálható, és „az osztályharc éppoly reménytelen, mint amennyire hiábavaló, mert csak a fizikai és mechanikus munkát veszi figyelembe egyfelől, és a vezető anyagi hasznát másfelől” (1927d, 197). Más szóval az osztálykonfliktusnak szerinte semmi

¹⁸ Ahogy Breger rámutat, Adler „én-pszichológiája” méltatlanul elhanyagolt előfutára „a kötődést és a másokkal való kapcsolat elsődleges szükségletét hangsúlyozó kortárs megközelítéseknek” (2000, 199, 414n203). A szerves és pszichológiai „alsóbrendűség” fogalmára építve Adler nagyon korán felismerte a „ragaszkodás iránti igényt” mint alapvető késztetést. Adler szavaival élve: „A gyermekek azt akarják, hogy simogassák, szeressék és dicsérik őket. Hajlamosak az összebújásra, mindig a szeretett személyek közelében akarnak maradni, és azt akarják, hogy az ágyukba vegyék őket. Később ez a vágy a szeretetteljes kapcsolatokra irányul, amelyekből a rokonszeretet, a társas érzések és a szeretet származik” (1908, 40). Mi több, Breger okosan megjegyzi, hogy Adler „férfias tiltakozásának koncepciója – miszerint az ember bizonyos kulturálisan meghatározott férfias vonásokat eltűnő, hogy elhárítsa a nőiességnek tekintett gyengeség és tehetetlenség fenyegető érzéseit – túlságosan is jól illeszkedik Freudhoz”. Adler fenyegetése Freudnak „a pszichoanalízis uralására és ellenőrzésére irányuló igényére” kiegészült azzal, hogy elképzelései „Freud személyiségének magját érintették”, ami „Freud Adler iránti gyűlöletének” másik forrása volt (2000, 204).

¹⁹ Rank érvelése a pénisz „előnyéről” Ferenczi *Katasztrófák...-jének* köszönhető. De, mint a 6. fejezetben megmutatom, Ferenczi *Klinikai naplójában* elutasította a *Katasztrófák* androcentrikus perspektíváját. Ferenczi 1932. május 22-én ezt írta Freudnak: „Érdekelni fogja, hogy csoportunkban élénk viták folytak a női kasztrációs komplexusról és péniszirigységről. Be kell vallanom, az én praxisomban ez nem játszik olyan nagy szerepet, mint elméletileg várható lenne” (Freud–Ferenczi, 1932/2005, 308). Egy ilyen megjegyzés, amelyre Rank képtelen volt, tanúsítja, hogy Ferenczi sokkal inkább jogosult arra a megtiszteltetésre, hogy „Freud belső körének első feministájaként” emlegessék.

²⁰ A *Genetikai pszichológia 2.* kötetéből vett idézeteimet Kramer (Rank, 1996) angol fordításaiból vettem.

köze a közgazdaságtanhoz, hanem egyszerűen a személyiség típusok közötti összecsapás mellékterméke.

Bár Rank elszakadt Freudtól, és 1924 és 1927 között egy új pszichoanalitikus paradigma kidolgozásába kezdett, ironikus módon mind intellektuális stílusában, mind a terápiás folyamatról alkotott felfogásában túlságosan hasonlított egykori mesterére. Most, hogy a pszichoanalízis legtöbb tudósa és klinikusa végre túllépett a Freud-rajongás és a Freud-gyalázás hasonlóan steril alternatíváin, valóban sajnálatos lenne, ha a rankiánusok kis csoportja ugyanezt a baljós kettősséget állandósítaná elődjével kapcsolatban. Ha Rankot felelősségre vonom a tévedései miatt, az azért van, mert komolyan veszem őt; és még soha nem volt olyan hős, aki ne sántított volna.

Bókay Antal fordítása

Felhasznált irodalom

- Adler, Alfred** (1908). The Child's Need for Affection. In: *The Individual Psychology of Alfred Adler: A Systematic Presentation in Selections from His Writings* (38-43). Ed. Heinz L. Ansbacher and Rowena R. Ansbacher. New York: Harper Torchbooks, 1956.
- Aron, Lewis** (1996). *A Meeting of Minds: Actuality in Psychoanalysis*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press.
- Aron, Lewis – Harris, Adrienne** (eds.) (1993). *The Legacy of Sándor Ferenczi*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press.
- Bowlby, John** (1979). Psychoanalysis as Art and Science. In: Bowlby. 1989. *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Tavistock.
- Breger, Louis** (2000). *Freud: Darkness in the Midst of Vision*. New York: Wiley.
- Ferenczi Sándor** (1919). A pszichoanalízis technikájához. In: *Háború, forradalmak, pszichoanalízis, 1914 – 1919. Ferenczi Sándor összes művei, 3.* Szerk., s. a. r. Borgos Anna és Pető Katalin. Budapest: Oriold és Társai, 2023.
- Ferenczi Sándor** (1924). *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében*. Ford. Kovács Frigyesné. Budapest: Filum, 1997.
- Ferenczi Sándor** (1925). Az aktív pszichoanalitikus technika kontraindikációi. Ford. Széchehy Orsolya. In: Ferenczi: *Technikai írások (1921-33)* (23-34). Budapest: Animula, 1997.
- Ferenczi, Sándor** (1926). *Further Contributions to the Theory and Practice of Psychoanalysis*. Ed. John Rickman. Trans. Jane Isabel Suttie. New York: Brunner/Mazel, 1980.

- Ferenczi Sándor** (1930). A relaxáció elve és a neokatarzis. Ford. Kertész Tivadarné. In: Ferenczi: *Technikai írások (1921-33)* (71-86). Budapest: Animula, 1997.
- Ferenczi Sándor** (1933). Nyelvezavar a felnőttek és a gyermek között. A gyengédség és a szenvedély nyelve. In: Ferenczi: *Technikai írások (1921-33)* (102-112). Budapest: Animula, 1997.
- Ferenczi Sándor** (1932). *Klinikai napló*. Ford. Vég Katalin. Budapest: Akadémiai, 1996.
- Ferenczi Sándor levelezése Ernest Jonesszal és Georg Groddeckkal** (2010). Szerk. Erős Ferenc és Kovács Anna. Budapest: Thalassa Alapítvány – Imágó Egyesület.
- Fogel, Gerald I.** (1993). A Transitional Phase in our Understanding of the Psychoanalytic Process: A New Look at Ferenczi and Rank. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 41: 585-602.
- Freud, Sigmund** (1900). *Álomfejtés*. Ford. Hollós István. Budapest: Helikon, 1997.
- Freud, Sigmund** (1909). Megjegyzések egy kényszerneurotikus esetről. A „Patkányember”. Ford. Alpár Zsuzsa. In: Freud: *A Patkányember. Klinikai esettanulmányok I.* (213-275). Budapest: Cserépfalvi.
- Freud, Sigmund – Abraham, Karl** (1965). A Psycho-Analytic Dialogue: The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham. Ed. Hilda C. Abraham and Ernst L. Freud. Trans. Bernard Marsh, Hilda C. Abraham. London: Hogarth Press.
- Freud, Sigmund – Ferenczi Sándor** (2004). *Levelezés*, III/1. kötet, 1920–1924. Ford. Schulcz Katalin. Szerk. Eva Brabant, Ernst Falzeder. Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, 2004.
- Freud, Sigmund – Ferenczi Sándor** (2005). *Levelezés*, III/2. kötet, 1925–1933. Ford. Berényi Gábor. Szerk. Eva Brabant, Ernst Falzeder. Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, 2005.
- Freud, Sigmund – Andreas-Salomé, Lou** (1966). *Letters*. Ed. Ernst Pfeiffer. Trans. William and Elaine Robson-Scott. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972.
- Groddeck, Georg** (1949). *Exploring the Unconscious*. Trans. V. M. E. Collins. London: Vision Press, 1989.
- Grosskurth, Phyllis** (1986). *Melanie Klein: Her World and Her Work*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1987.
- Jamison, Kay Redfield** (1993). *Touched With Fire: Manic-Depressive Illness and the Artistic Temperament*. New York: Free Press.
- Jones, Ernest** (1949). *Hamlet and Oedipus*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1954.
- Jones, Ernest** (1957). *Sigmund Freud élete és munkássága*. Ford. Félix Pál. Budapest: Európa, 1983.
- Klein, Melanie** (1961). Narrative of a Child Analysis: The Conduct of the Psycho-Analysis of Children as Seen in the Treatment of a Ten-year-old Boy. In: *The*

- Writings of Melanie Klein*, vol. 4. Ed. Roger E. Money-Kyrle et al. New York: Free Press, 1975.
- Leimer, Marina** (1997). Too Rankian for the Freudians, or Too Freudian for the Rankians: Otto Rank's Contributions to Psychoanalysis in the 1920s. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 25: 37-70.
- Lieberman, E. James** (1985). *Acts of Will: The Life and Work of Otto Rank*. New York: Free Press.
- Lieberman, E. James** (1993). Introduction. In: *Otto Rank: The Trauma of Birth* (ix-xv). New York: Dover, 1993.
- Paskauskas, R. Andrew** (ed.) (1993). *The Complete Correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones 1908-1939*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rank, Otto** (1909). *The Myth of the Birth of the Hero*. Trans. F. Robbins and Smith Ely Jelliffe. New York: Journal of Nervous and Mental Disease Publishing Co., 1914.
- (1910). Ein Traum, der sich selbst deutet. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, 2: 465-540.
- (1911). *Die Lohengrin Sage*. Vienna: Deuticke.
- 1912. *Das Incest-Motiv in Dichtung und Sage: Grundzüge einer Psychologie des dichterischen Schaffens*. Leipzig: Deuticke.
- 1924a. *The Don Juan Legend*. Trans. David G. Winter. Princeton: Princeton University Press, 1975.
- 1924b. *Eine Neurosenanalyse in Träumen*. Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- 1924c. *Psychoanalysis as General Psychology*. In: Rank, 1996, 51-65.
- 1924d. The Therapeutic Application of Psychoanalysis. In: Rank, 1996, 66-77.
- 1924e. *A születés traumája*. Ford. Frigyes Júlia. Budapest, Oriold és Társai, 2017.
- 1924f. *The Trauma of Birth*. New York: Dover, 1993. Translated from the German.
- 1926a. *Das Incest-Motiv in Dichtung und Sage: Grundzüge einer Psychologie des dichterischen Schaffens*. 2d ed. Leipzig: Deuticke.
- 1926b. *Sexualität und Schuldgefühl: Psychoanalytische Studien*. Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- 1926c. *Technik der Psychoanalyse. Die analytische Situation illustriert an der Traumdeutungstechnik*. Leipzig: Deuticke.
- 1927a. *Grundzüge einer genetischen Psychologie auf Grund der Psychoanalyse der Ichstruktur*. Leipzig: Deuticke.
- 1927b. Review of Sigmund Freud, *Hemmung, Symptom und Angst*. *Mental Hygiene*, 11: 181-186.
- 1927c. The Significance of the Love Life. In: Rank, 1996, 177-188.

- 1927d. Social Adaptation and Creativity. In: Rank, 1996, 189-200.
- 1929. *Truth and Reality*. Trans. Jessie Taft. New York: Norton, 1978.
- 1929-31. *Will Therapy*. Trans. Jessie Taft. New York: Norton, 1978.
- 1930a. *Psychology and the Soul*. Trans. W. D. Turner. New York: Barnes, 1961.
- 1930b. Speech at First International Congress on Mental Hygiene. In: Rank, 1996, 221-227.
- 1932. *Art and Artist*. New York: Knopf.
- 1992. *The Incest Theme in Literature and Legend: Fundamentals of a Psychology of Literary Creation*. Trans. G. C. Richter. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- 1996. *A Psychology of Difference: The American Lectures of Otto Rank*. Ed. Robert Kramer. Princeton: Princeton University Press.
- Rank, Otto – Ferenczi, Sándor** (1923). *The Development of Psychoanalysis*. Trans. Caroline Newton. New York: Dover, 1956.
- Rudnytsky, Peter L.** (1991). *The Psychoanalytic Vocation: Rank, Winnicott, and the Legacy of Freud*. New Haven: Yale University Press.
- Rudnytsky, Peter L.** (2000). *Psychoanalytic Conversations: Interviews with Clinicians, Commentators, and Critics*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press.
- Stepansky, Paul E.** (1999). *Freud, Surgery, and the Surgeons*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press.
- Sulloway, Frank J.** (1996). *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics, and Creative Lives*. New York: Vintage Books, 1997.